

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

HALK BİLİMİ
TOPLUMSAL UYGULAMALAR
TÖRENLER VE RİTÜELLERİ
GEÇİŞ TÖRENLERİ

Doç. Dr. Suavi AYDIN
Prof. Dr. A. Tayfun ATAY

EKİM – 2009
ANKARA

3. Toplumsal Uygulamalar

Anahtar Kelime: Toplumsal Uygulamalar.

Toplumsal uygulamalar toplumsallığı ve toplumsallaşmayı sağlayan başlıca uygulamalardır. İnsanlar tek başlarına var olamazlar. Grup halinde, belirli kurallara ve değerlere bağlı olarak yaşarlar. Bu değer ve kurallar grubun iç tutunumunu sağlar, ona kimliğini verir. Kimlik ve tutunum, dayanışmayı ve kendini tanımlamayı kolaylaştırır. Böylelikle insan belirli bir gruba var olduğunu hissederek kendisini yalnız görmez ve her türlü sorunun çözümünde bu grubun çeşitli biçimlerdeki desteğini yanında bulur. Bu durum toplumsal hayatın istikrarını ve grubun sürekliliğini sağlar. Aksi takdirde çatışma ve rekabet insanın huzurunu, yaratıcılığını ve kendisini güçlü hissetmesini önleyen değer bozucu etkiler yaratabilir. Böyle etkili bir işlevi olan toplumsal uygulamalar tören ve ritüelleri, çeşitli kutlamaları, ibadet ve ayin türlerini, çeşitli halk inançlarını ve çeşitli alanlardaki halk bilgisini içermektedir. Bu listeye bakıldığında toplumsal uygulamaların hayatı kuran ve insanı belirli bir kimlikle var eden en önemli kurum olduğu görülür. Tören ve ritüeller geçiş törenlerini ve kutlamaları içermektedir. Geçiş törenleri içinde başlıcaları doğum, diş hediği, sünnet, nişan, düğün, askere gitme, gurbata çıkma, hacca gitme ve ölümdür. Bunların tümü bir insanın hayatındaki en önemli aşamalar arasındaki geçiş noktalarını oluşturmaktadır. İnsan yaşamının kültür tarafından belirlenmiş alanları arasındaki sınırlar ancak bu tören ve ritüellerle aşılabilmektedir. Bu tören ve ritüeller, aynı zamanda belirli bir kültürün özgünlüğünün de simgesidir. Bayramlar dayanışma ve benimsenen kimliğe inancı tazeleme işlevlerini görür. İster dinî ister millî isterse mevsimsel olsun bütün bayramlar, bayramlarla birlikte yıldönümleri ve anma günleri geçmişte ait olunan ortaklığın güncel olarak canlandırılmasını sağlar ve geleceğe inancı tazeler. Dinî bayramlar, kandiller, yortu ve belirli azizlere özgülenmiş özel dinî günler, toplumun toplumsal hayatın önemli bir parçası olan din etrafında toplanma zamanları ve arınma günleridir. Bayramların yanında ticarî işlevler ve eğlence işlevini de yüklenmiş olan panayırklar ve festivaller bu yüzden çifte işlev görürler. Namaz, sema, semah, zikir gibi ibadet ve ayinler de toplumsal tutunumun önemli parçalarıdır. İbadet ve ayinler insanın kendi somut benliğinden çıkarak soyut bir özdeşim kurması yoluyla arınma yaşamalarının en önemli araçlarıdır.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç. Dr. Suavi AYDIN	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. Törenler ve Ritüelleri

3. 1. 1. Geçiş Törenleri

3. 1. 1. 1. Doğum

Anahtar Kelime: Geçiş Törenleri, gebelik, kısırlık, doğum süreci, lohusalık, kırk basması, vd. İnanış ve âdetler.

Diğer pek çok toplum ve kültürde olduğu gibi Türkiye’de de doğum, öncesi ve sonrasıyla sayısız âdet, inanç ve dinsel-büyüsel işlemlerle karşılanan bir olaydır. Doğuma geçit oluşturan gebelik ve bu geçide engel demek olan kısırlık üzerine bazı âdet ve işlemlerin de bu başlık altında değerlendirilmesi gerekir.

Kısırlık geleneksel toplum bünyesinde evli kadının hayatını kâbusa çevirecek mahiyette bir sorundur. Kısır kadın horlanır, ezilir, aşağılanır ve kumalık uygulamasına maruz kalır. Bu nedenle kısırlık kuşkusu karşısında belli çarelere başvurulur. Yatır ziyaretleri, kutlu sayılan yerlerin suyundan içmek, toprağından yemek, çocuk sahibi bir kadının avucundan su içmek gibi büyüsel işlemler; bele şişe çekme, çeşitli buğulara oturma, karın ovma, kaplıcalara, içmecerlere gitme gibi halk hekimliği kapsamına giren işlemler; ve nihayet modern tıbbın imkânlarından yararlanma yoluna gitme bu sorunu çözmeye yönelik uygulamalardan başlıcalarıdır.

Doğum öncesinde kültürel yönlendirmelere açık en önemli aşama “aşerme”dir. Gebeliğin belli bir döneminde gebe kadında görülen aşerme hali, kök anlamıyla (“aş yerme”) “yiyecek şeylerden tiksime”dir. Ancak deyim giderek anlam değiştirmiş ve hamile kadının bazı yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması demek olmuştur. Gebe kadına canının her istediğini vermeye, bu istek uygunsuz da olsa dikkat edilir. Aksi taktirde anada ya da doğacak çocukta zararlı sonuçlar ortaya çıkacağına inanılır. Aşerme ile doğacak çocuğun cinsiyeti arasında bağlantı kurmak da söz konusudur. Ekşiye aşerenlerin kıza (“Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi”), tatlıya aşerenlerin erkeğe (“Ye tatlıyı doğur Atlı’yı”) gebe oldukları yorumu yapılır.

Doğumun en kritik noktası olan doğurma eyleminin kolay olması, gerek anneye gerekse çocuğa zarar vermemesi için de dinsel-büyüsel içerikli uygulamalar gerçekleştirilir. Bununla birlikte bu aşamada en önemli kültürel işlem, çocuk doğar doğmaz göbeğin kesilmesidir. Göbeği kesen kimse, çocuğa göbek adını verir. Kesilen göbek ve plasentası gelişigüzel atılmayıp çocuğun yazgısıyla özdeşlik oluşturacağı inancıyla simgesel anlam taşıyan cami duvarı (dindarlık), okul (okuyup meslek sahibi olmak), ev içi (gözü dışarda olmamak) gibi yerlere gömülür veya suya atılır (temiz huylu olmak).

Doğum sonrasında en kritik dönem ise “lohusalık”tır. Yeni doğum yapıp henüz yataktan kalkmamış kadına “lohusa” denir. Lohusaya doğumun ilk haftasında “gözaydın”, ikinci haftasında “hatır sorma” ziyaretleri yapılır. Çeşitli yiyecek-içecekler ve hediyeler verilir. Ziyaretçilere ikram edilen “lohusa şerbeti” ile de doğuran kadının tatlılıkla kutlanması amaçlanır.

Lohusalık döneminde, doğumdan sonraki kırk gün içinde anne ya da çocuğun hastalanmasına “kırk basması” (kırk düşmesi, kırk karışması) denir. Bu dönemi atlatma yolunda pek çok işlem uygulanır. Anne ve çocuk 40 gün dışarı çıkarılmaz; kırklı lohusalarla çocuklarının,

kırlı lohusayla kırlı gelinin, kırlı lohusayla bir hayvanın karşılaşmaması için önlemler alınır; nazarlık, maşallah gibi takılar korunma amacıyla kullanılır. Ancak en yaygın işlem “kırlama”dır. 7’nci, 20’nci, 30’uncu, 37’nci, 39’uncu ve 41’inci günlerde gerçekleştirilen kırlama, suyla ya da susuz yapılabilir. Suyla yapılan kırlamada lohusa ile bebeğinin üstüne içerisinde altın, gümüş, ustura, yumurta, 40 adet arpa, buğday, çakıl, fasulye, fındık, demir gibi şeyler konulan su dökülür. Susuz kırlamada ise beşğin altına serilen döşegin iki tarafına karşılıklı oturan iki kadın, başı kibleye gelecek şekilde kucaklarına aldıkları bebeği dualar okuyarak birbirlerine üç defa yuvarlarlar. İşlem bittikten sonra dua okunur. Kırlanan lohusa ile bebek, artık kırk basmasına karşı yasaklara daha fazla uymak zorunda olmayıp çevrelerinde bulunanlarla rahatça temas edebilirler.

Biçim (Format):

Hacı Sofu Yatir Yeri (İmrenler, Beyşehir) Kaynak Tayfun Atay.jpg

Ağaç Kültü (Yakamanastır, Beyşehir); Kaynak Tayfun Atay.jpg

Kaynak (Source):

Acıpayamlı, Orhan, *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara (1974); Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]); Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara (2000 [1977]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 2. Diş Hedigi

Anahtar Kelime: Geçiş Törenleri, diş çıkarma, yemek, yiyecek üretimi.

Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman bunu kutlamak için yapılan törene Anadolu'nun pek çok yerinde "diş hedigi" adı verilir. Hedik, buğdayın suda kaynatılmasına verilen addır. Bu nedenle söz konusu âdete bazı bölgelerde "diş aşısı", "diş bulguru", "diş buğdayı" gibi adlar da verilmektedir.

Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışıyla düzenlenen bu tören-eğlencede yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır. Bu âdetin çocuğun dişinin kolay çıkması için yapıldığı da söylenir. Bu törenin çerçevesi ve içeriği bölgeden bölgeye değişmekle birlikte ana hatlarıyla şu şekildedir: Çocuk yere serilen beyaz bir yaygı ve tepsi içine konur. Pişmiş buğday veya bulgur ya sade olarak ya çerez, şeker eklenerek yahut da kuru üzümle kaynatılmış olarak çocuğun başından aşağı dökülür. Bu serpilmiş hediklerden birkaç tanesi bazı yerlerde dişlerinin sağlam ve düzgün olması için çocuğun ağzına konur. Diğer bazı yerlerde çocuğun eteğine düşen yedi tane bulgur ipe dizilip nazar değmesin diye çocuğun boynuna asılır. Daha yaygın bir diğer uygulama, hedik döküldükten sonra çocuğun önüne iğne-iplik, ayna, makas-bıçak, kalem, Kur'an ve altın koymaktır. Çocuk elini bunların hangisine atarsa mesleğini seçmiş olacağına inanılır. Kalemi ya da Kur'an'ı seçerse okur-yazar, aynayı seçerse (kızlar için) berber, iğne-ipliği seçerse terzi, makası seçerse hünörlü bir ev hanımı, altını seçerse zengin olacağı (ya da zengin bir koca bulacağı) yorumu yapılır. Daha sonra pişmiş buğday, meyve ve çerezlerle de karıştırılarak konuklara ikram edilir. Hedik törenine çağrılmış olanlara hedikle birlikte kışmış, iç ceviz, fındık gibi yemişler de sunulduğu görülür. Bazı yerlerde ise buğday kuru üzümle kaynatılıp yedi eve dağıtılır; dağıtılan evler de isteğe ve varlığa bağlı olarak çocuğa hediyeler verirler.

Bazı yerlerde çocuğun ilk kez diş çıkardığını gören kişinin çocuğun gömleğini yukardan aşağıya kadar yırtması âdeti vardır. Bu kişi daha sonra çocuğa yeni bir gömlek alır. Bu şekilde çocuğun diş çıkardığı belirtilmiş olmaktadır. Bunu takip eden birkaç gün içerisinde de diş hedigi töreni yapılır.

Kaynak (Source):

Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]); Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara (2000 [1977]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 3. Sünnet

Anahtar Kelime: Geçiş Törenleri, sünnet, kirvelik, toplumsal cinsiyet.

Türkiye’de çocukla ilgili dinsel-töresel işlemler arasında en yaygın ve kararlılıkla uygulananı sünnet geleneğidir. Anadolu’da bu geleneği anlatmak için “kestirme” tabiri de kullanılır. En genel deyişle, cinsel organın uç kısmındaki derinin çepeçevre kesilmesi demek olan bu uygulama, Müslümanlık ve Museviliğin dışında kalan birçok toplum ve kültürde de karşımıza çıkar. Sünnetin Doğu Afrika ve Arabistan’da kızlara yönelik olarak gerçekleştirildiği de bilinmektedir.

Türkiye’de sünnet geleneğinin uygulanmasında bir takım inanç ve görüşler belirleyicidir. Sünnet her şeyden önce dinselliği (Müslümanlığı) belirten bir işarettir. Ayrıca sünnetli olanın, olmayandan daha temiz olduğu inancı da mevcuttur. Ülkemizde yaşı gelip geçtiği halde sünnet olmamış kimseler kınamalara maruz kalırlar.

Çocuklar 4-5 yaşından başlayarak 10-15 yaşına kadar sünnet ettirilirlir. Ancak yakın zamanlarda özellikle büyük kentlerde çocukların hemen doğum-sonrasında sünnet ettirildiklerine de, çocuğun bilinçli olarak korku ve acı yaşamasını önleme gerekçesiyle rastlanmaktadır. Bu türden uygulamaya hemen hiç rastlanmayan geleneksel kesimlerde ise sünnet töreni, bir ailenin üyesi bulunduğu topluluk içerisinde saygınlığını tazeleyen ve artıran bir âdet olarak hâlâ önemli bir yer tutmaktadır.

Sünnet zamanı olarak en çok ilkbahar, yaz ve sonbahar seçilir. Çocukların okul durumları, yaranın iyileşme süreci, tarım, çiftçilik ve bahçecilikle uğraşanların çalışma programı bu mevsimlerden birinin seçilmesinde rol oynar. Kentlerde ise sünnet töreni (düğünü) için cumartesi-pazar günleri tercih edilir.

Çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile, sünnet gününü belirledikten sonra, bir hafta-on gün içerisinde konuklara ya “okuyucu” (“elçi”) çıkartarak ya da davetiye bastırıp dağıtarak haber verir. Geleneksel kesimde törene çokça insanın çağrılmasına dikkat edilir. Bu düğünler, evlenme düğünleri gibi, dargınların barışmasına, toplumsal, ekonomik, hatta siyasal ilişkilerin yeniden düzenlenmesine de vesile olur.

Sünnet düğünü için gelen konukların ağırlandacağı yer, ailenin durumuna göre ya çocuğun kendi evi ya da bir dernek, açık hava sineması, orduevi, gazino, yazlık bir bahçe veya düğün salonu olabilir. Düğün evde yapılacaksa, çocuğun sünnet-sonrası yatacağı oda ve yatak hazırlanır. Konukların ağırlandacağı, yemek yiyecekleri, çalgıcı ve oyuncuların oynayacakları yerler de belirlenir.

Sünnet olacak çocuğa bir sünnet giysisi yaptırmak âdettendir. Bu giysi genellikle üzerinde “maşallah” yazılı bir başlıktan, beyaz bir pantolon ve ceketten oluşur. Giysinin üzerine kırmızı ya da mavi renkte bir pelerin, bu olmazsa ayrı renklerde bir kurdele de geçirilir. Sünnet işleminde ve kesilme sonrasında giyilmek üzere de genişçe, gecelik biçiminde bir giysi hazırlanır. Bu giysi çocuğun bacaklarını rahatça açmasını sağlar ve yaranın kanamasını önler.

Çocuk, birkaç gün öncesinden ya da sünnet olacağı gün ata, arabaya, otomobile bindirilerek dolaştırılır. Bu geziye mahalle ya da köyün öteki çocukları da katılır. Davul-zurna çalınır ve böylece çocuğun sünnet olacağı bir gösteriyle ilan edilmiş olur.

Sünnet sırasında çocuk, varsa “kirve”si, yoksa bir yakınının kucağına oturtulur ve bacaklarının iki yana açılması sağlanır. Çocuğun kucağına oturduğu kimse, onun kollarını sıkı sıkıya tutar. Kesilmeden önce ve kesilme sırasında tekbir getirilir. Ayrıca “oldu da bitti maşallah” diye bilinen yaygın tekerleme söylenir. Kesme işlemini yerine getirenin adı, “sünnetçi”dir. Günümüzde bu işi sağlık memurları yapmaktadır. Kent kesiminde bunlar, “fenni sünnetçi” diye kendilerini tanıtmaktadırlar.

Sünnet törenine çağrılanlar hediyeler getiriler; tören sırasında da sünnetçiye ve çalgıcılara tören sahibi tarafından hediye ve para verilir. Kirvelik kurumunun yaygın olduğu yerlerde kirve, çocuğu hediyelerle donattığı gibi, çocuğun yakınlarına da hediye verir. Karşılık olarak çocuğun babasının da kirveye armağan sunması âdettendir.

Kaynak (Source):

Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara (2000 [1977]). Kudat, Ayşe, *Kirvelik*, Ankara ()

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 4. Nişan

Anahtar Kelime: Evlilik, aile, akrabalık, söz kesme, nişan.

Evlilik yolunda nişan, söz-kesimi sonrasında ve düğün öncesinde gerçekleştirilen ve toplumumuzda ağırlıklı yere sahip bir törendir. Nişan genelde kız evi tarafından düzenlenir. Bu törenin esasını evliliğe hazırlanan çifte yüzük takma oluşturur. Önceden yaptırılmış yahut hazır olarak satın alınmış yüzükler, bir büyük tarafından bu tür törenlerde âdet olduğu üzere kalıplaşmış bazı söz ve dileklerle evlilik adaylarının sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır. Bunun yanı sıra damat adayının yakınları, başta annesi olmak üzere, nişanlanan kıza takı takarlar. Nişan törenine davet edilmiş olanlara yiyecek-içecek ikramında bulunulur. Geleneksel değerlerin hâkim olduğu yerlerde bu tören, erkekler ve kadınların ayrı yerlerde oturdukları bir evde gerçekleştirilir. Öte yandan kültür değişmesine açık, özellikle kentli kesimde böylesi “kaç-göç” olmaksızın kadın-erkek bir arada nişan yapılmakta ve kutlanmaktadır. Kasaba ve kentlerde nişan töreni için gazino, salon, vb. yerlerin kiralandığı, bu şekilde törenini çok daha geniş kapsamlı biçimde, daha kalabalık bir davetli topluluğu eşliğinde şarkılı-türkülü olarak kutlandığı da gözlenmektedir. Bir diğer yeni görenek ise nişanlananların gazetelere verdikleri ilan yoluyla nişanlandıklarını kamuoyuna duyurmalarıdır.

Nişanlılık süresi için kesin bir kural olmayıp bu, iki tarafın anlaşmasına bağlı olarak belirlenir. Askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm, vb. nedenlere bağlı olarak bu süre uzatılabilir veya kısaltılabilir. Kimi ekonomik etmenler de bu bakımdan rol oynayabilmektedir. Kentlerde nişanlıların birlikte çıkmaları, gezmeleri olağan karşılanırken kırsal-geleneksel kesimde nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve bir arada bulunmaları çoğu zaman aile üyelerinin izinleri ya da yanlarında bulunmalarıyla gerçekleştirilmektedir.

Kaynak (Source):

Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 2000 (1977).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 5. Düğün

Anahtar Kelime: Evlilik, aile, akrabalık, kına gecesi, düğün, sağdıçlık.

Evlenmenin hayata geçmesi yolunda esas oluşturan tören, düğündür. Bu tören genç erkekle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağla birbirlerine bağlanmalarının toplumca bilinmesi ve onanması amacına yöneliktir. Bu nedenle de düğüne elden geldiğince çok kimsenin çağırılması hedeflenir; kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir.

Türkiye’de geleneksel kesimlerde düğün, genellikle üç günlük süreyi kapsayan etkinliklerle kutlanır. Bu, eskiden Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri olurken günümüzde cumartesi, Pazar ve pazartesi günleri tercih edilmektedir. İlk gün genelde kına yakma törenine ayrılır. Bu, düğünün önemli bir parçasını oluşturan etkinliktir. Kına gerdekten bir gün önceki gece kız evinde yakılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla birlikte erkeğe kına yakıldığı da bilinmektedir. Erkek evinde toplananların düzenledikleri gecede kız evinden bir tepsi içinde gelen kına, sağdıç tarafından erkeğin (“güvey”in) eline yakılır. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler-türküler söylenir, oyunlar oynanır.

Anadolu’nun köylü ve göçebe ortamlarında düğünün sonbaharda gerçekleştirilmesi bir kural gibidir; çünkü harman işlerinin ve kış hazırlıklarının sona ermiş, yayladan dönülmüş olması nedeniyle ve de düğün masraflarını karşılayabilmek bakımından en elverişli zaman bu mevsimdir.

Düğün zamanı, yeri ve kimler arasında olduğu, düğün öncesi çıkarılan “okuyucu”lar tarafından bildirilir; buna “okuntu çıkarmak” da denmektedir. Modernleşme sürecinin sonucu olarak bugün kasaba ve kentlerde yeni bir görenek haline gelen davetiye bastırmak ve dağıtmak söz konusudur.

Evlenme olayının hemen her aşaması hediyeyle, başışla, ödemeyle, ziyaretle, bir araya gelmeyle ilgili bir takım âdetleri içerir. Bunlardan birisi, “gelin hamamı” genel adıyla bilinendir. Bu âdet gereğince her iki taraftan çağrılanlar bir araya gelerek yıkanır. Hamamda konuklara yiyecek ve içecekler sunulur. Bazı yerlerde “güvey hamamı” da düzenlenmektedir.

Evlenmenin çeşitli aşamalarında geline sunulan hediyeler de önemli bir âdet kümesini oluşturur. Bunlar arasında “takı”, en yaygın olanıdır. Geline kayınpederi, kayınvalidesi, görümcesi, oğlan evinin yakınları tarafından armağan edilen altın, beşbiryerde, kremse, bilezik, yüzük, saat, vb. hediyelere “takı” denilir.

Gelin adayının yolunun kesilip para istenmesi, gerektiğinde parayı alıncaya kadar direnmesi de yaygın âdetlerden birisidir ki buna “toprak bastı”, “yol bastı” gibi adlar verilmektedir. Gelin, eskiden atla güvey evine getirilirken, günümüzde bu işlem artık motorlu araçlarla yapılmaktadır.

Güveyin gerdeğe girdiği gece, gelinin duvağını açmadan önce “yüz görümlüğü” adıyla bilinen âdet gereğince bir hediye vermesi de usulendir. Medenî ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine ise “gerdek” denir. Sağdıç ve arkadaşları tarafından şamatayla ve yumruklanarak getirilen güvey, gerdek odasına sokulur. “Sağdıç”, evlilik hazırlıklarından başlayarak düğün boyunca ve gerdek gecesine kadar damadın yanından ayrılmayıp ona yoldaşlık eden, işlerini gören yakın dostu ve sırdaşıdır. Gelinle güveyin “karı-koca” oldukları

geceye “gerdek gecesi” veya “zifaf gecesi” denir. Gerdekten sonraki günlerde gelin ve güveyin baba evlerini ziyaret ederek el öpmeleri ve hediye almaları da yaygın bir âdettir ki buna da “el öpme”, “baba evine gitme” gibi adlar verilmektedir.

Gelinin bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi, yumuşak huylu olması, vb. amaçlarla da bazı büyüsel nitelikli işlemler yapıldığı olur. Gelinin başı üstünde ayna tutulması, başına buğday, arpa, darı serpilmesi, güveyle birlikte tatlı yedirilmesi, yeni evine girmeden önce koyun postuna bastırılması, ocağın çevresinde dolaştırılması, ölmüş büyüklerin mezarlarının ziyaret ettirilmesi ve baba evinden bir parça tuz getirilmesi, bu bakımdan verilebilecek örneklerdir.

Biçim (Format):

dugun;sinop;kaynak-solmaz karabasa.JPG

Kaynak (Source):

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]); Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halkbilimi*, Ankara (2000 [1977]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 6. Askerlik

Anahtar Kelime: Askere uğurlama, toplum-devlet ilişkileri, toplumsal cinsiyet, erkeklik kimliği.

Toplumumuzda erkek birey açısından, özellikle geleneksel kesimlerde neredeyse sünnet kadar önem ve ağırlık taşıyan bir geçiş dönemi de askerliktir. Türkiye’de 18 yaşını dolduran her erkek bu vatandaşlık görevini yerine getirmekle yükümlüdür. İyi bilinen ve sıklıkla kullanılan “Askerliğini yapmamış adama kız vermezler” deyişi, bu uygulamanın toplum gözündeki anlam ve önemini özetler. Bu bakımdan askerlik görevi için memleketinden ayrılacak erkeğe yönelik olarak bir takım törensel işlemlerin gerçekleştirilmesi söz konusudur.

Askerlik şubesinden çağrı gelen kişi ya da kişilere köyden ayrılışı öncesindeki 10-15 gün içinde komşular sıra ile ziyafet verirler ve yemek sonrasında gece yarısına kadar süren türkölü-oyunlu eğlenceler düzenlenir. Gidiş günü tüm köy halkı erkenden köy meydanında toplanır. Kadınlar kenarda dururlar. Herkes yönünü “kıble”ye çevirir. Asker olacaklar ön tarafa geçip yan yana sıra olurlar. Onların arkasında köy imamı, imamın arkasında da köylüler yaş sırasına göre dizilirler. İmam dua ettirir. Dua bitince asker olacaklar imamdan başlamak üzere tüm köylü ile helâlleşip “Allahaismarladık” derler. Yaşlıların elini öper, gençlerle kucaklaşırlar. Bu sırada ev büyükleri asker adaylarına yol harçlığı vermek üzere yan ceplerine para atarlar. Herkes gönlünden kopanı verir. Annesiz-babasız veya yoksul olanlara daha da çok yardım edilir. Eli öpülen yaşlı erkekler, adayların cebine bozuk para koyarken, “Benim için nöbet tut buna karşılık” derler. Bazı yerlerde asker adayları yaşlı kadınların evlerine de el öpmeye varırlar; eli öpülen her kadın, delikanlının cebine gizlice bozuk para koyar ki buna “uğur parası” denir. Bazı yerlerde asker olacaklar diğer köylerde ve şehirlerdeki dost, akraba ve arkadaşlarını da ziyaret ederek “Allahaismarladık” derler ve yol harçlığı alırlar.

Askere gidileceği gün Köy dışına kadar uğurlanan adaylar, azık ve çamaşır torbaları ile köyün dışında bekleyen yakınları tarafından devralınıp köyün dışına çıkarılır ve helâllik verilerek uğurlanırlar.

Asker uğurlandıktan sonra, evine “sağlıkla varsın gelsin” demeye gelen konuklar ağırlanır ve sohbet edilir. Köy kadınları, “Biz gönderdik emanet, o göndersin sağ-selâmet” diyerek askere gidenin annesini, varsa eşini teselli ederler. Bazı bölgelerde asker uğurlandıktan sonra, uğurlayıcı kadınlar bir pınar başında yemek yerler ve çalıp oynarlar. Askerin arkasından gözyaşı dökmemek gerektir. Ayrıca yemek de tahta kaşıkla değil, elle yenir; çünkü asker uğurlandıktan sonra kurulan sofrada yemek tahta kaşıkla yenirse delikanlının askerlikte çok dayak yiyeceğine inanılmaktadır.

Askerliğini bitirip tezkeresini alarak evine dönen genç, bekârsa mutluluk uğuru için, evli ise yuvasına kavuşmuş olduğundan dolayı kına alır, getirir. Askerden köye döndüğü gün akşamüzeri “Hoş geldin”e ve ailesine “Gözün aydın”a gelen komşu ve akrabaların kızlarından biri kınayı hazırlar. Önce genç kızların eline, sonra oğlanların serçe parmağının iç yüzüne kına yakılır. Gençlerden sonra da yaşlılara kına yakılır. Buna “asker kınası” denilir ve çok uğurlu olduğuna inanılır.

Kaynak (Source):

Boratav, Pertev Naili,. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]); Çağdaş, Halûk. “Sivas’ta Asker Uğurlama Geleneği”, *Sivas Folkloru*, Sayı: 76-77, Mayıs-Haziran 1979; “Aydınoglu, Gülali, “Orhaniye Köyünde Asker Uğurlama”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı:

363. Ekim 1979; Kıraslan, Eshabil. “Silifke’nin Kırtıl Köyü’nde Asker Uğurlama”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 338, Eylül 1977;

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 7. Gurbete Çıkma

Anahtar Kelime: İç ve dış göç, modernleşme, gurbet, sıla.

Anadolu'nun toprağı kıt ya da verimsiz köylerinde, geçim olanakları dar kasaba ve şehirlerinde nüfus, ağırlıklı olarak erkekler olmak üzere gurbete çıkmıştır. Eskiden gurbet denince akla İstanbul gelirken ve evinden-barkından ayrılp uzaklara çalışmaya gidenlere "İstanbulcu" denirken, günümüzde Türkiye'nin diğer gelişmiş şehirlerine de göç söz konusu olmakta, fakat asıl büyük "gurbet"i yurtdışı oluşturmaktadır. Gurbete çıkana da artık "İstanbulcu" demek yerine, Almanya'nın yurtdışı göçe öncülük eden bir ülke olmasından kaynaklı bir yeni görenek uyarınca "Almancı" denmektedir.

Günümüzde halen geçerli olup olmadığı bilinmemekle beraber, eskiden gurbete çıkanlar geleneksel toplum bünyesinde tıpkı askerlikte olduğu gibi bir dizi törensel işleme uğurlanmaktaydılar. Gitmesinden bir gün önceki akşam konu-komşu gurbetçinin evinde toplanırlardı. Gurbetçinin gideceğı yerde kendi gurbetçisi olanlar, yeni gidene onlara iletilmek üzere mektup, hediyeye verirler veya haber gönderirlerdi. Gurbeti esas olarak yalnızca İstanbul'un oluşturduğu eski zamanlarda gurbetçilerin köyden toplu olarak ayrılmaları geleneğı vardı. Gidiş genellikle harman işleri, kış hazırlıkları bittikten sonra Kasım ayında olur ve gurbetçi İstanbul'a altı aylık erzakını yanında götürürdü. Sabahın erken saatlerinde köyden ayrılmak üzere evlerinin önünde ata binen gurbetçileri köyün dışında toplanmış olan uğurlayıcılar karşılardı. Kadınlar bu uğurlama törenine katılmazdı. Gurbetçiler uğurlama yerinde atlarından inerler, bir hocanın duası eşliğinde büyüklerinin ellerini öperek ve yaşlılarıyla kucaklaşarak helâlleşip ayrılırlardı.

Gurbetin bir de "sıla"sı vardır. Sıla, gurbete çıkanın memlekete dönüşünü anlatır. Gurbetçilerin köye dönüş günleri önceden bellidir. Köyün dışında karşılanan gurbetçiler el öpmelerden ve kucaklaşmalardan sonra arkadaşlarının silah sesleri arasında köye getirilirler. "Sılacı" (köye geçici olarak dönmüş gurbetçiye böyle denir) iki-üç hafta çalışmaz; ziyaretçilerle sohbet edip dinlenir, davetlere gider ve hediyeler dağıtır. Bu düzen içerisinde genellikle gurbetçi, köydeki evini, çiftini-çubuğunu dağıtmamış olup toprağını işlemeyi sürdürür.

Kaynak (Source):

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğın her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 8. Hacca Gitme

Anahtar Kelime: Din, halk dini, inanç, ibadet.

Toplumumuzda yetişkinlik/yaşlılık döneminde halen kayda değer önem taşıyan bir geçiş aşamasını da hacca gitmek oluşturur. İslâm'ın beş şartından biri olan hac, geleneksel toplum kesimlerinde hatırı sayılır önem arz eden bir olay olarak değerlendirilir. Buna bağlı olarak da hacca gidiş ve dönüş sürecinde bir dizi törensel işlem gerçekleştirilir.

Hacı adayı yakınları tarafından yola çıkmadan bir ay öncesinden başlayarak sıra ile yemeğe çağrılır. O da karşılık olarak onları yemeğe çağırır. Her yemekte köy imamının hazır bulunması da âdettendir. Hacı adayı yola çıkacağı gün, komşu köylerden de uğurlamaya gelenler olur. Bu konuklar hacı adayı tarafından ağırlandır; kendilerine yemek verilir. Yemekten sonra camide mevlit okunur, Kâbe ilahileri söylenir. Bunu bütün köy halkının harman yerinde toplanması izler. Hacı adayı bozuk para saçır ve toplananlar “Hacı parası uğurludur” inancıyla paraları kapıştır. Hacı adayı yaşlılardan başlayarak helâlleşir; gençlere elini öptürür. Helâlleşmenin bir amacı da hacca gidenin borcu-alacağı kalmadığını tescillemeştir. Aday, son olarak mezarlığı ziyarete giderek Hac için ölümlerden izin alır.

Hac dönüşünde hacı, kendisini önceden karşılamış olan yakınlarından birini köye “muştucu” olarak gönderir. Köyün erkekleri hacıyı karşılamaya giderler; arabadan indirip koluna girerek, kol kola vermiş halde ilahiler söyleyerek köye varırlar. Köye geldikten sonra hacı günlerce evinden ayrılmaz ve ziyarete gelenleri kabul eder. Ziyaretçilere avucunun içini öptürür, bazılarına hediyeler dağıtır. Evin genç kızı ya da oğlu, misafirlere hurma, hacı yağı, zezem suyu ikram eder. Konukların suyunu yönleri kibleye dönük olarak içmeleri gerekir.

Hacının dönüşünde, evinin damına bayrak çekilir ve bu bayrak bir süre kalır. Bazı bölgelerde hacı evinin kapısının yeşile boyanması geleneği de yaygındır. Mekke'den ayrıldığı öğrenilir öğrenilmez hacının evinin kapısı boyanarak bir anlamda karşılama töreni başlatılmış olur.

Hacı olan bir kimsenin ticaretle ve siyasetle uğraşmaması, mümkün olduğunca dünyevi meselelerden uzak durarak ahret işlerine kendisini vermesi, tanıdıklarının sürtüşme ve çatışmalarında hakemlik edip arabulucu olması ve benzeri hayırlı işlerle uğraşması beklenir.

Kaynak (Source):

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul (1984 [1973]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

3. 1. 1. 9. Ölüm

Anahtar Kelime: Din, halk dini, inanç, ibadet, cenaze, yas, ağıt.

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, ölüm çevresinde toplanan pek çok âdet ve işleme yaygınlık kazandırmıştır. Ölüm olayı camilerde salâ verilerek, belediye ya da muhtarlık hoparlörlerinden anons ettirilerek, telefon edilerek ve kitle iletişim araçlarından yararlanılarak çevreye duyurulur.

Ölümden hemen sonra yapılan işlemler içerisinde en yaygın olanlar, ölü'nün gözlerinin kapatılması, başının kibleye çevrilmesi, ayaklarının yan yana getirilmesi, ellerinin yanlara ya da göbük üstüne konulması, karnına bıçak, demir, makas, bakır, vb. konması, bulunduğü odanın pencerelerinin açılarak aydınlatılması ve başucunda Kur'an okunmasıdır.

Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi, sabahleyin ya da gece ölmüşse, öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek sabahleyin gömülürler. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölü'nün bekletildiğü durumlar da vardır.

Ölenin gömülmek üzere hazırlanma sürecinde belli dinsel-geleneksel işlemlerin gerçekleştirildiğü üç aşama söz konusudur; yıkanma, kefenleme ve cenaze namazı. Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar tarafından yıkanır. Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkar. Kadının yıkandığı yerde erkek, erkeğın yıkandığı yerde kadın bulunmaz. Anadolu'nun çoğü kent ve köylerinde evlerin avluları ölü yıkamak için en çok kullanılan yerlerdir. Ölü'nün gerek yıkanışı, gerek kefenlenişi sırasında cesede ve kefenle gülsuyu, gülyacı, gülkurusu, hacıyağı, hacı sürmesi, esans, kolonya, zemm suyu, karanfil tozu gibi çeşitli kokular, yağlar sürülür, kutsal sular dökülür.

Kefenleme işlemleri İslâm geleneğine göre yapılır. Kefenlik bezin rengi beyazdır. Halk arasında, kişının sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdeti vardır.

Cenaze namazının en önemli işlevi ise ölü hakkında bir tür aklama sağlamasıdır. İmam, namazda bulunanlara, "Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirdiniz?" diye sorar. Onlar da "İyi biliriz" diye cevaplarlar. Sonra cenaze omuzlar üzerine alınarak, duruma göre de arabaya konularak gömülmek için mezarlığa götürülür.

Ölü, mezara kible doğrultusunda konularak sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. İmam ve cemaat oldukları yere otururlar. Kur'an'dan sureler okunarak ölü'nün ruhuna armağan edilir.

Ölenin yemekli dinsel törenlerle anıldığı belli günler vardır. Ölen kişi "üçüncü", "yedinci", "kırkınıc", "elli ikinc" günlerinde ve "yılı"nda anılır. En yaygın "kırkınıc" gün anmasında yemek verilir, mevlit okutulur. Ölü'nün kemiklerinin etinden ayrıldığı tasarımında temellenen "Elli ikinc gün" anmasında da mevlit okutularak helva dağıtılır.

Ölenin kaybından dolayı duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal çerçevede dışa vurma demek olan "yas", yaygın bir diğerk gelenektir. Yas tutmanın süresi sınırlandırılmamış olmakla birlikte en yaygın "kırk gün"dür. Bu süre içerisinde, ölenin yakınları bir takım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Renkli ve süslü giyinilmez, gezmeye-eğlenceye gidilmez, yıkanılmaz, tıraş olunmaz, düğün-sünnet gibi törenler ya ileri bir tarihe atılır ya da sessiz-sedasız yapılır.

Yas giyiminin rengi siyahtır. Yas belirtisi olarak giysileri ters giyme âdeti de vardır. Yastan çıkma yolunda bir âdet ise “yas hamamı”dır. Bu âdet gereğince ya akrabalar ve komşular yaşlı aile üyelerini hamama çağırırlar ya da yaşlı aile akraba ve komşularını, özellikle de ölü için yemek gönderenleri hamama çağırır.

Ölen kişinin ardından söylenen ve ölüye yakın kişinin ruh durumunu veya ölünün yakın ya da uzak geçmişini anlatan türkölere “ağıt” denir.

Ölenin kimliğini, mesleğini, yazgısını belirtmek amacıyla mezar taşlarına yazı yazılması, işaretler, şekiller ve motifler yapılması da ölkemizde yaygın bir âdettir. Özellikle genç ölenleri belirten çiçek, en yaygın motiflerden biridir. Ayrıca ağaç, kuş motiflerine, ölüm nedenini, ölenin kişiliğini açıklayan resimlere de rastlanmaktadır.

Kaynak (Source):

Örnek, Sedat Veyis. *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara (1971); Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Ankara (2000 [1977]).

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Tayfun ATAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN